

Gemeente Arnhem
t.a.v. de gemeenteraad
Postbus 9029
6800 EL Arnhem

10 maart 2014

Gedachten bij mogelijke ontwikkelingen rond de AKU-fontein met het kunstwerk
“de ontembare krachten van de natuur”

Geachte leden van de gemeenteraad,

Erfgoedvereniging Heemschut heeft kennis genomen van mogelijke ontwikkelingen rond de AKU-fontein. Mogelijke ontwikkelingen die maken dat schrik, verbazing en ongeloof bij ons om voorrang strijden. We willen onze gedachten graag met u delen in de hoop dat het voor een wending ten goede niet te laat is. Daarbij willen we nadrukkelijk niet alleen bezwaren opvoeren, maar in het bijzonder ook de grote kansen van deze plek voor het voetlicht brengen.

De gedachten van erfgoedvereniging Heemschut in het kort

Het ensemble van de AKU-fontein, het kunstwerk van Tajiri en de patio met pergola (kortweg de AKU-fontein) is een uniek ensemble met ongekende kunstzinnige waarde en een grote betekenis voor ‘het verhaal van Arnhem’.

Het is nu in trieste staat, maar was ooit prachtig en kan dat vrij eenvoudig weer worden. Stedenbouwkundig zit deze plek doordacht in elkaar en kan zich zonder grote ingrepen uitstekend verder ontwikkelen. Het plan voor herbouw van de HBS ten behoeve van huisvesting voor jongeren (kortweg het HBS-project) is op zichzelf een sympathiek initiatief, maar op deze locatie niet verantwoord uitvoerbaar omdat daar nu eenmaal de prachtige AKU-fontein zijn plek heeft en verplaatsen niet realistisch lijkt en grote gevaren met zich meebrengt. De stad Arnhem dreigt door het HBS-project één van haar mooiste openbare ruimtes te verliezen als gevolg van een op zich goed initiatief, dat helaas op de verkeerde plaats dreigt te belanden; hier hangt de dreiging in de lucht van een foute beslissing die Arnhem voor altijd zal berouwen en waarop de volgende generatie Arnhemers slechts met verbijstering terug zal kunnen kijken.

De juiste beslissing is om voor het HBS-project een alternatieve – misschien wel betere – plek te vinden en de AKU-fontein op zijn huidige locatie koesteren, te omarmen als Rijksmonument en één van de iconen van Arnhem en hem te restaureren tot een prachtige, levende openbare ruimte.

In Arnhem gebeurt veel goeds op het vlak van erfgoed

We kennen Arnhem als een stad die zorgvuldig met de dragers van haar historie om gaat, dragers uit het verre, maar ook uit het recente verleden. De zorg en creativiteit van Arnhem zien we aan succesvolle en spraakmakende projecten zoals de verplaatsing van de historische gevels van station Klarendal. Ook de toekenning van de status van gemeentelijk monument aan de AKU-fontein en de intentie om hem te erkennen als één van de topmonumenten van de wederopbouw, met de daarbij behorende status van rijksmonument, zien we als teken van de passende behoedzaamheid en trots waarmee Arnhem haar erfgoed benadert. Des te verbaasder zijn wij dat nu een uniek stuk erfgoed zo onoverdacht verloren zou kunnen gaan.

Door de trieste staat spreken de kwaliteiten van de AKU-fontein niet meer voor zichzelf

De AKU-fontein is zo'n 50 jaar geleden met veel zorg ontworpen en gebouwd. De mooie compositie, de plek om te verpozen, het spel van de fonteinen, de fleurige bloemen en de interessante in vitrines uitgestalde voorwerpen uit het gemeentelijk museum waren bij de toenmalige Arnhemers erg geliefd. Zij waardeerden het geschenk van de Algemene Kunstzijde Unie - een bedrijf dat een grote rol speelde in de sociaal-economische geschiedenis van Arnhem - en hechtten ook veel waarde aan de betekenis als monument voor de voltooiing van de wederopbouw, en daarmee voor de afsluiting van de oorlog. Op deze wijze symboliseert het AKU-monument bij uitstek ook de nieuwe hoop en het optimisme van de jaren 60.

De band van Arnhem met de oorlog is sterk gebleven - getuige bijvoorbeeld de internationale Liberation Route, die ook het Willemsplein aandoet, maar de AKU-fontein is ten prooi gevallen aan een geleidelijk proces van aftakeling. Door verwaarlozing en ondoordachte ingrepen functioneert en bekoort het niet meer, waardoor het als waardevolle plek ook aan betekenis dreigt te verliezen. Wat niet gewaardeerd wordt heeft op termijn ook geen bestaansrecht en daardoor kunnen gedachten over sloop wortel schieten. De huidige staat en de beperkte waardering mogen echter absoluut niet als uitgangspunt voor de toekomst genomen worden; we moeten, om hier juist mee om te kunnen gaan, de prachtige betekenisvolle plek, die het was en weer kan worden, voor ons geestesoog oproepen!

HBS-project: een mooi initiatief, maar helaas op de verkeerde plek

Het plan om de gesloopte HBS te herbouwen voor en door jongeren is een sympathiek initiatief, dat ook een belangrijke sociale component heeft; betaalbare woonruimte en ontmoetingsplekken voor jongeren zijn enorm belangrijk voor een stad en Heemschut ondersteunt van harte goede, kwalitatieve ontwikkelingen en een levende geschiedenis. Er zijn echter ook argumenten voor het HBS-project die wij minder goed begrijpen. Het herstellen van een stuk Arnhem van voor de oorlog bijvoorbeeld is niet logisch op een plek waar een buitengewoon waardevol stuk Arnhem van ná de oorlog ligt. Ook de verwachting dat het Gele Rijdersplein eerst en alleen door de herbouwde HBS meer intimiteit zal krijgen en een sfeervol ontmoetingsplein wordt, delen wij niet. Aan intimiteit is dankzij de pergola van de AKU-fontein geen gebrek en sfeervol kan het juist ook worden met een kwalitatieve inrichting die aansluit bij het wederopbouwensemble.

De HBS is afgebroken, dat zouden we nu wellicht niet zo snel meer doen, maar nu een oneindig veel unieker monument slopen om de HBS te reconstrueren is de wereld op zijn kop. Bij een nieuwe ontwikkeling heb je de vrije hand in de locatie. Bovendien kan daar van geprofiteerd worden door bij te dragen aan herstructureringsopgaven of door een bestaand monumentaal pand een nieuwe toekomst te geven.

Op deze plek is de prijs, die voor het in wezen sympathieke HBS-project betaald wordt, simpelweg veel te hoog; door een verkeerde locatie worden de positieve aspecten zwaar overschaduwde door de negatieve.

Verplaatsen betekent voor altijd verloren gaan

Het idee om de monumentale AKU-fontein te verplaatsen is op zich begrijpelijk, zo lijken immers de kool en de geit gespaard te worden. Echter de intentie tot verplaatsing zonder nieuwe plek, plan en financiering staat feitelijk gelijk aan sloop en vernietiging. Het zou betekenen dat alle onderdelen voor lange tijd zorgvuldig opgeslagen moeten worden en dat er in de toekomst een plek gevonden moet worden. Een plek die groot genoeg en zo levendig is, dat het omvangrijke totale ensemble goed tot zijn recht komt en goed gebruikt wordt gebruikt wordt. En uiteraard moet er op dat moment geld zijn voor het opbouwen en restaureren. Dit zijn zoveel onzekere factoren dat we vrezen dat die niet op elkaar af te stemmen zijn en na lange jaren van opslag de onderdelen - en daarmee het monument - verloren zullen gaan.

De stedenbouwkundige opzet rond de AKU-fontein is al klaar voor de toekomst

Een indruk die bij veel mensen leeft is dat de omgeving van de AKU-fontein een stedenbouwkundig knelpunt zou zijn. Wellicht komt dit door de bijzondere samenhang tussen de singels/het Willemsplein en het Gele Rijdersplein. Dit is een samenstel van ruimtes dat je in deze vorm niet zo vaak ziet. Dat betekent echter niet dat dit stedenbouwkundig niet functioneert. Daarnaast zal wellicht een rol spelen dat het Gele Rijdersplein in de huidige vorm geen aangename ruimte is, dit komt echter door het gebruik en de inrichting en niet door de ruimtelijke relaties.

De stedenbouwkundige opzet uit de jaren van de bouw van de AKU-fontein is juist zeer doordacht: de fontein is een ruimtelijke scheiding tussen het Willemsplein en het Gele Rijdersplein, die echter ook visueel contact laat bestaan. Hierdoor is er sprake van stedelijke plekken die een bijzondere ruimtelijke relatie tot elkaar hebben en in samenhang beleefd kunnen worden, zonder hun zelfstandige betekenis te verliezen. Daarnaast mag niet onvermeld blijven dat de AKU-fontein en de gebouwen in de omgeving in samenhang ontworpen zijn; de AKU-fontein is grotendeels omgeven door fraaie en gevarieerde wederopbouwarchitectuur. Dit is kortom een stedenbouwkundige opzet die zondermeer klaar is voor de toekomst, slechts de invulling van de ruimte en de staat van de AKU-fontein vragen om aandacht.

Bovendien heeft stedenbouwkundig teruggrijpen op de vooroorlogse situatie in de huidige context nog een belangrijk nadeel: door afsluiten met een gesloten bouwvolume ontstaat weliswaar een nadrukkelijk besloten Gele Rijdersplein, maar het Willemsplein verliest belangrijk aan kwaliteit omdat het eigenlijk de openbare ruimte ontnomen wordt, wat resteert is een busstation zonder noemenswaardige verblijfsruimte.

De AKU-fontein is een uniek ensemble met uitzonderlijke kwaliteiten en enorme potentie
Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is de AKU-fontein één van de topmonumenten van de wederopbouw, één van minder dan 100 in heel Nederland en binnen deze illustere selectie van grotendeels gebouwen, haast uniek als monumentale openbare ruimte. Het is een zeer geslaagd voorbeeld van een stadsplein uit de wederopbouwperiode en – ondanks het verval – in essentie gaaf bewaard gebleven en daarmee uitstekend en eigenlijk eenvoudig te restaureren.

Los van deze kunstzinnige kwaliteiten, die in de toekomst zeker nog aan betekenis zullen winnen, heeft de AKU-fontein ook grote betekenis voor ‘het Arnhemse verhaal’ het is bij uitstek een drager van de Arnhemse geschiedenis waarin de oorlog en de wederopbouw zo’n belangrijke plek innemen. Ook is het een symbool voor het denken over gemeenschapszin tijdens de wederopbouw, een gemeenschapszin waarnaar we in onze tijd juist ook weer sterk zoeken. Dit geeft de AKU-fontein ook een grote actuele betekenis. Hij was altijd bedoeld als een uitnodigende plek waar geborgenheid gevonden kan worden en dat kan hij ook bij uitstek weer worden.

Stelt u zich eens voor...

Over een aantal jaren is betaalbare woonruimte voor jongeren op diverse plekken in de stad gerealiseerd. Het combineren van het “HBS-project” met de herbesteding van één van de leegstaande historische gebouwen in de binnenstad was zo’n succes dat het direct navolging gevonden heeft.

De fontein en de patio zijn mooi gerestaureerd, het kunstwerk van Tajiri komt optimaal tot zijn recht. De gereconstrueerde vitrines tonen iedere maand een nieuwe boeiende tentoonstelling en de prachtig spuitende fontein trekt op mooie dagen mensen vanuit de hele stad; het bruist, het leeft het is een bijzondere plek en typisch Arnhem.

Op het gerevitaliseerde Gele Rijdersplein is van alles te krijgen en het is er aangenaam vertoeven. De fontein en de patio zijn de kroon op deze openbare ruimte en vormen de schakel van de binnenstad naar de groene singels en zelfs naar park Sonsbeek.

De stijl en de bouwwerken van de wederopbouw en de iconische jaren 60, kennen inmiddels een enorme waardering bij liefhebbers, maar ook bij het grote publiek en Arnhem heeft één van de mooiste en meest unieke monumenten uit deze periode, dat bovendien niet een gebouw is dat slechts bekeken kan worden, maar een openbare ruimte waar iedereen kan komen om er op zijn eigen manier van te genieten.

Met vriendelijke groeten, namens de Provinciale Commissie Gelderland,

Ir. J. Goudeseune
Landschapsarchitect,
adviseur van de PC Gelderland

Drs. G.J. Dorhout
Kunsthistorica,
secretaris van de PC Gelderland